

Н. В. Осадча, доктор економічних наук,
професор кафедри менеджменту ЗЕД
Університету митної справи та фінансів
О. В. Галясовська, аспірантка Університету
митної справи та фінансів

**ОСОБЛИВОСТІ НАУКОВОГО АНАЛІЗУ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ
НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ В УМОВАХ ЧЛЕНСТВА У СОТ
(НА ПРИКЛАДІ ЕКСПОРТУ ДЕРЕВИНИ)**

Розглянуто місце України в застосуванні нетарифних інструментів у практиці країн – членів Світової організації торгівлі. Проаналізовано застосування механізму захисту національної економіки України в процесі міжнародної торгівлі на сучасному етапі. Доведено доцільність уведення мораторію на експорт лісу-кругляка з України.

Ключові слова: національний виробник, зовнішня торгівля, національні інтереси; експорт.

The article deals with place of Ukraine in the application of non-tariff instruments in the practice of member countries of the World Trade Organization. The analysis application mechanism of protection the national economy of Ukraine in the international trade at the present stage. Proves the expediency of imposing a moratorium on export of timber logs from Ukraine.

Key words: national manufacturer; foreign trade; national interests; export.

Постановка проблеми. З розширенням українського експорту сировини, а саме лісоматеріалів і пиломатеріалів, актуалізується проблема захисту лісових ресурсів, національних інтересів. Із того часу, як Україна вступила у Світову організацію торгівлі (далі – СОТ) та підписала Угоду з Європейським Союзом (далі – ЄС) про вільну торгівлю, у нашій державі спостерігається підвищення інтенсивності використання природних ресурсів, зокрема лісових. Із метою зменшення вирубки лісів Верховна Рада України у квітні 2015 р. прийняла Закон України № 325-VIII “Про внесення змін до Закону України “Про особливості державного регулювання діяльності суб’єктів підприємницької діяльності, пов’язаної з реалізацією та експортом лісоматеріалів” (далі – Закон). Однак положення Закону викликають певні дискусії в наукових та управлінських колах. Тож потрібне подальше наукове дослідження зазначеної проблематики.

Для національного товаровиробника у сфері деревообробної промисловості важливе значення має покращання умов його ринкової діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різним галузевим аспектам проблем зовнішньої торгівлі присвячено чимало наукових праць, зокрема, В. Марцина, О. Макаренка, А. Онопрієнка, С. Крамарівського, О. Биконі, В. Ячменьової, О. Ляшевської. Питаннями наслідків вступу України до СОТ займалися такі фахівці, як Ю. Загоруйко, С. Касьянов, Ю. Моїсеєнко, В. Сиденко, А. Барановський, Н. Осадча та ін. Проте

© Н. В. Осадча, О. В. Галясовська, 2015

в сучасних умовах виникла необхідність удосконалення механізмів пристосування вітчизняної економіки, окремих її галузей до вимог СОТ, зважаючи на національні економічні інтереси.

Мета статті – визначити наукові підходи щодо вивчення стану лісової промисловості України, а також проблеми чи переваги уведення такого торговельного захисту, як тимчасова заборона експорту лісоматеріалів у необробленому вигляді, здійснити науковий аналіз проблеми захисту національних інтересів в умовах членства СОТ на прикладі експорту деревини. Теоретичною та методологічною основою дослідження слугували наукові праці вітчизняних авторів і статистична інформація державних органів влади. Автори на основі методу структурного й факторного аналізу проаналізували зміни загальної площі лісового фонду в Україні та географічній структурі експорту та імпорту досліджуваного товару.

Виклад основного матеріалу. Поглиблюючи співпрацю з ЄС, Україна змогла отримати нові стимули для розвитку внутрішнього ринку та поглиблення економічної спеціалізації регіонів [1, 2]. Водночас порушується питання посилення захисту національного виробника в межах СОТ відповідно до інструментів торговельного захисту. З погляду ефективних економічних заходів наведено приклади, в яких зазначено заохочення до ефективного споживання енергії енергоносіїв.

На відміну від нашої держави, розвинені країни Європи вирішували питання ефективного використання природних енергоносіїв виважено та системно. Щодо опалення, то в багатьох державах діють окремі програми заохочення населення та виробництв до переходу на заощадливіші системи.

Так, в **Італії** з 2012 р. діє кампанія заохочення до ефективного споживання електроенергії у будівлях. Ті, хто планував реалізувати заходи в будинку для економії енергії, тепер можуть отримати додатковий стимул з боку держави. Кампанія пов'язана з національним механізмом “Білі сертифікати”. Її мета – сприяти широкому використанню заходів енергоефективності не лише в житловому секторі, але й у комерційному та промисловому. Щоб зробити запит безпосередньо в Інтернеті, на порталі efficienza.enel Distribuzione.it треба ввести свої дані та документацію, пов'язану із проектом “ефективність”. Державні стимулювання здійснюються безпосередньо виплатою на рахунок заявника, вони диференційовані, залежно від обраного типу опалення, починаючи з мінімальних 80 євро за заміну котла на енергоощадний, до 160 євро/м² – за встановлення сонячної теплової системи.

Запит на державну компенсацію можуть робити громадяни, приватні підприємства, індивідуальні підприємці, компанії, некомерційні організації, фіскальні резиденти в Італії.

У **Польщі** передбачено державні субсидії на використання альтернативного сільськогосподарського біопалива. Так, фонди воєводств, призначені для охорони навколишнього середовища, пропонують субсидії на термомодернізацію громадських будівель (школи, лікарні).

Комунальні фонди з охорони навколишнього середовища пропонують субсидії, якщо хтось хоче встановити піч для спалювання біомаси (субсидія – 20–30 % загальних витрат).

Європейські фонди пропонують субсидії до 50 % для громад, які хочуть розвинути відновлювальні системи теплової енергії на своїй території.

Ефективно діють субсидії з дерев'яного біопалива в **Австрії**.

Надання субсидій пов'язане переважно з “випромінювальною поведінкою” опалювального об'єкта (наприклад, згідно з директивою Ecolabel UZ37). Існують різні органи, які відповідають за субсидії.

Федеральні гранти: Фонд клімату й енергетики федерального уряду Австрії вирішив провести загальнонаціональну акцію сприяння переходу на дерев'яне паливо для опалення приватних житлових будинків (до 50 кВт). Котли на пелетах уряд оплачує на 20 % (до 2500 євро), але тільки в поєднанні з теплоізоляцією (на додаток до наявних регіональних субсидій).

Регіональні гранти: 9 австрійських провінцій надають субсидії для приватних домашніх господарств, якщо вони переходять на системи опалення гранулами в різному обсязі й у різних умовах. Ці субсидії становлять приблизно 20–51 % витрат на установку, максимум близько 7000 євро (Відень).

Цей досвід розвинутих країн можна використовувати і в Україні, адже будь-яке застосування енергоощадних технологій або котлів на біопаливі, сонячних теплових систем стало б великим кроком до енергонезалежності нашої держави. Однак для цього потрібно належне бюджетне фінансування, що в умовах суворої економії не завжди можливо. Утім деякі заходи не потребують бюджетного фінансування й можуть вживатися вже сьогодні. І навіть надати поштовх для розвитку галузей.

Одним із таких ефективних заходів вважаємо заборону експорту деревного кругляка та його відходів у вигляді дров. Процедура аукціонів із продажу кругляка відбувається практично в ручному режимі. Через непрозорий механізм найкраща деревина майже за копійки йде на експорт, а національним виробникам залишаються рештки, й це ще не остання проблема.

У нинішній час потреби людства перевищують можливості лісів. За останні півстоліття загальна площа лісів значно скоротилась, і найбільших утрат зазнали країни, що розвиваються. В Україні передбачається зменшення лісів на одну особу з нинішніх 0,56 га до 0,38 га у 2050 р. [2]. У цій цифрі враховується не тільки зростання чисельності населення, але й перетворення частини лісів на орні землі. У багатьох випадках зростаючі світові потреби у продуктах лісівництва (папері, лісоматеріалах, дровах) уже перевищують можливості сталої лісозаготівлі.

У більшості європейських країн кількість лісів, на які не впливала діяльність людей, становить не більше 1 %, крім Росії та північних країн (північна частина Швеції, Фінляндії та Норвегії). Близько 7 % територій лісових угідь у Європі перебуває під охороною, а майже 3 % – заповідні території, що суворо охороняються [2].

Тож для запобігання експорту сировини з України, зокрема лісу-кругляка, його критичного дефіциту через недосконалу систему вирубки й розподілу всередині країни Верховна Рада України 9 квітня 2015 р. прийняла Закон № 325-VIII “Про внесення змін до Закону України “Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, пов'язаної з реалізацією та експортом лісоматеріалів”, що передбачає тимчасове (строком на 10 років) обмеження експорту лісу-кругляка з України.

Обґрунтовуючи доцільність Закону, зазначимо, що антропогенні фактори впливають на ліси не тільки прямо (знищення під час вирубки, будівництва, створення водосховищ, відкритих розробок корисних копалин, пожеж тощо), але й опосередковано, тобто внаслідок зміни екологічних умов (у процесі зрошення, осушення, засолення ґрунтів, забруднення середовища шкідливими хімічними речовинами тощо). У господарсько освоєних лісах порушуються природні лісорослинні умови, змінюються всі

компоненти та зв'язки ландшафтів, змінюється температурний режим, зменшується на 5–10 % відносна вологість, збільшується швидкість вітру. Водночас ліси України за своїм призначенням і розміщенням виконують переважно водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі функції, а також забезпечують потреби суспільства в лісових ресурсах.

Щодо класифікації, яка міститься в Лісагентстві, Україна належить до малолісних і лісодефіцитних країн [3]. Досягнення оптимального показника лісистості нашої держави, який згідно з Державною цільовою програмою “Ліси України” на 2010–2015 рр. визначено на рівні 20 %, потребуватиме збільшення обсягів щорічних робіт із лісорозведення та лісовідновлення. Виконання даної програми відбувається повільно [4].

Нині частка вкритих лісовою рослинністю земель у загальній площі території країни становить 15,6 % за оптимальної 25–30 %, а в більшості степових районів не перевищує 1,9–4,8 %. Це значно менше, ніж лісистість більшості розвинених країн світу (Угорщина – 18 %, Франція – 27,8 %, Румунія – 28,1 %, Польща – 28,7 %, Німеччина – 29 %, США – 32,7 %, Болгарія – 34,4 %). Оптимальною вважається така лісистість, коли ліси, як найскладніше і найпотужніше рослинне угруповання, найпозитивніше впливають на клімат, ґрунти, ерозійні процеси, а також дають господарству необхідну кількість деревини. За сучасними оцінками, з метою досягнення оптимальних показників лісистості потрібно збільшити площу лісів в Україні щонайменше на 2–2,5 млн га [5].

Запаси деревини в Україні становлять майже 1,3 млрд м³. За приблизними розрахунками ліси України здатні створювати близько 100 млн т органічних речовин на рік, вилучати з атмосфери понад 180 млн т вуглекислого газу та виділяти 130 млн т кисню. Зменшення площі лісових насаджень різко відобразилося на їхній біопродуктивності, основному факторові регулювання біомаси в ландшафтах. Скорочення площі лісів, спалювання деревини, осушення боліт, мінералізація гною, опаду, руйнування гумусу ґрунту спричинило зменшення біомаси та пов'язаних із нею відтворених енергетичних ресурсів на 25–30% [6].

Ліси в Україні розміщені дуже нерівномірно. Наприклад, у межах Українських Карпат вони займають 40,5 % від їхньої площі, в лісостеповій зоні цей показник дорівнює в середньому 12,2 %, у степовій – лише 3,8 %. До найлісистіших областей належать: Закарпатська, Івано-Франківська, Рівненська, Житомирська, Волинська та Чернівецька.

За господарським значенням і функціями ліси України поділяються на дві групи:

1) у першій групі (48 % площі лісів) розрізняють водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні й оздоровчі ліси, а також ліси спеціального цільового призначення. Деревину в лісах цієї групи заготовляють під час лісгосподарських заходів – вирубок нагляді й лісовідновлювальних вирубок спілого лісу;

2) у другій групі ліси, що мають захисне та експлуатаційне призначення (52 %).

На кінець 2006 р. загальна площа лісового фонду становила 10,9 млн га, загальний обсяг лісокористування в Україні – 14,4 млн м³, у тому числі основного користування – 6,7 млн м³, що задовольняє потреби господарства лише на 25–27 % (рис. 1). У зв'язку з дефіцитом деревини щорічна потреба в її завезенні дорівнює 30 млн м³. Забезпеченість лісом населення України становить 0,17 га на людину і є однією з найнижчих у Європі; забезпеченість деревиною – в середньому 25 м³ на одного мешканця [6].

У 2014 р. загальна площа лісового фонду України становила 10,4 млн га, з яких вкритих лісовою рослинністю – 9,6 млн га. Лісистість території країни – 15,9 %. Цього ж року держлісгоспи експортували 4,1 млн м³ необробленої деревини, в тому числі:

пиловника – 2,6 млн м³ (хвойних порід – 2,4 млн м³, листяних – 0,2 млн м³), техсировини та балансів – 1,5 млн м³. У структурі експорту 12 % займає дров'яна деревина твердолистяних порід для технологічних потреб. Технологій для їх переробки, за твердженням Держлісагентства, в Україні немає, але їх можна запровадити. Для забезпечення потреб внутрішнього ринку України направлено близько 10,9 млн м³, або 73 %. Основні поставки експорту деревини, які здійснюють лісгосподарські підприємства України, відображено на рис. 2, де також видно, що більша частка деревини поставляється до країн ЄС.

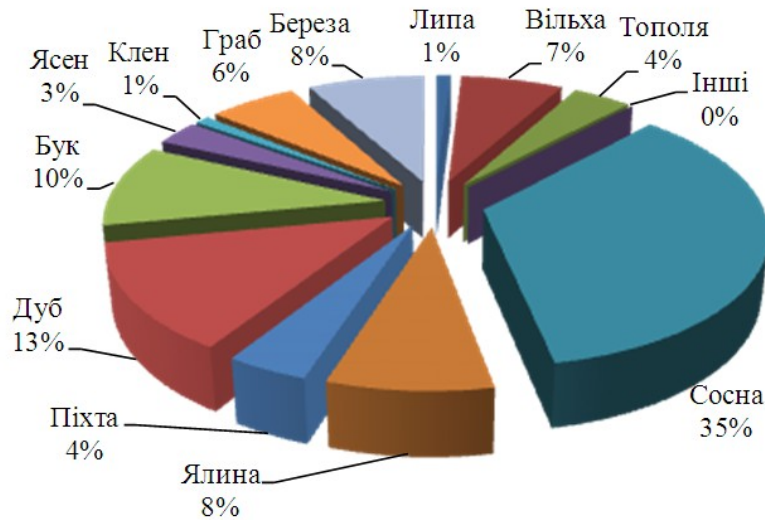

Рис. 1. Структура заготівлі деревини з рубок за деревними породами (за даними Державного комітету лісового господарства України на 2006 р.) [7]

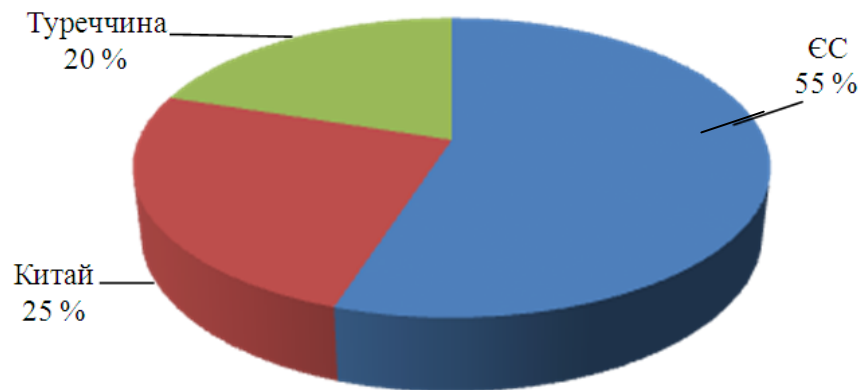

Рис. 2. Основні поставки експорту деревини на кінець 2014 р. (за даними Держлісагентства) [8]

Обсяг заготівлі ліквідної деревини від усіх різновидів рубок в Україні на кінець 2014 р. становив 18,0 млн м³ (у Держлісагентстві у 2006 р. – 14,4 млн м³), у тому числі від рубок головного користування – 7,8 млн м³ (у Держлісагентстві 2006 р. – 6,6 млн м³) (рис. 3).

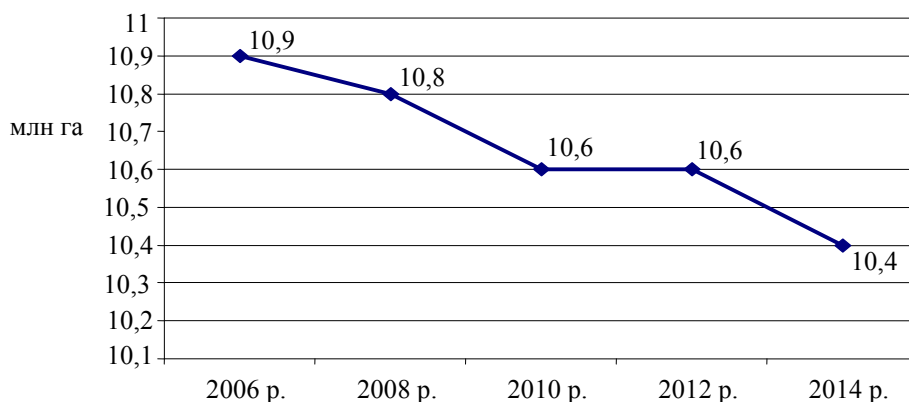

Рис. 3. Динаміка зміни загальної площі лісового фонду в Україні упродовж 2006–2014 рр. (за даними Держлісагенства) [9]

Тож у 2006 р. за загальної площі лісового фонду 10,9 млн га загальний обсяг лісокористування (заготівлі ліквідної деревини) в Україні становив 14,4 млн м³, у 2014 р. за загальної площі лісового фонду 10,4 млн га – 18,0 млн м³ (рис. 3). Відповідно, можна стверджувати, що протягом 2006–2014 рр. відбулась тенденція скорочення на 4,59 % загальної площі лісового фонду України за збільшення заготівлі ліквідної деревини.

На рис. 4 зображено тенденцію зменшення відтворення лісів і збільшення суцільних зрубів, особливо у 2013 р., своєю чергою, це підтверджує тенденцію спаду лісових площ із кінця 2006 р. до 2014 р.

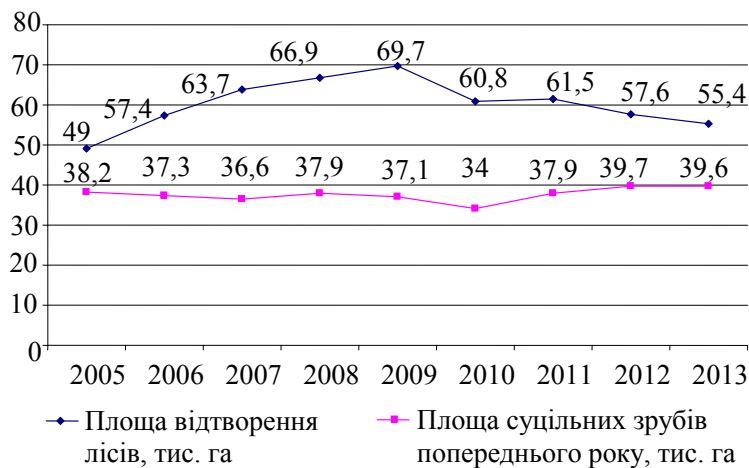

Рис. 4. Відтворення лісів підприємствами Держлісагентства України (за даними Держлісагенства) [10]

Запровадження ембарго на експорт лісу-кругляка, на нашу думку, по-перше, дасть змогу відновити загальну площу лісового фонду, що не суперечить угодам СОТ, а саме: ст. XI п. (b) Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ 1947) (міжнародний документ 981_016 від 15.01.1994); ст. XI п. 2 (a, b) Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ 1947) (міжнародний документ 995_264); ст. XX (п. g “що стосуються збереження природних ресурсів, які вичерпуються, якщо такі заходи застосовуються разом з обмеженням внутрішнього виробництва чи споживання”) Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ 1947) (міжнародний документ 995_264) [11]; по-друге, надасть можливість національним виробникам купувати кращу деревину за прийнятними цінами, а отже, призведе до нарощування виробництва, запровадження нових технологій, створить нові робочі місця; по-третє, сприятиме розвитку суміжних із деревообробною галузей і використанню відходів деревини як джерела енергії.

До речі, вже існує практика введення мораторію або обмежувальних заходів експорту лісу-кругляка в інших країнах світу. В тих державах, де є передумови екологічної катастрофи, вводять мораторії або обмежувальні заходи з експорту лісу-кругляка, посиляючись на ст. XX Міжнародної угоди СОТ. Так було в Казахстані у 2005 р., коли ввели мораторій на експорт лісоматеріалів, вироблених на території Казахстану. Це було обґрунтовано змушеною мірою з метою збереження лісових масивів [12]. У Індонезії 2001 р. ввели заборону на експорт лісоматеріалів для боротьби з незаконною вирубкою лісу [13].

У Албанії Міністерство з проблем навколишнього середовища країни ввело мораторій на 10 років на вирубку дерев для промислових цілей, що був схвалений албанським парламентом. Заборона була необхідна, щоб уникнути екологічної катастрофи в одній із найбідніших країн Європи. Уряд країни також зобов'язався посилити боротьбу з незаконним вирубуванням дерев. Це стало причиною зникнення лісів у Албанії. Особливе занепокоєння екологів викликає зникнення лісів на берегах річок, оскільки це підвищує ризик повеней.

Для відстеження вирубки лісів усієї планети 2014 р. корпорація Google презентувала проєкт Global Forest Watch, розроблений спільно з Інститутом світових ресурсів і ще 40 організаціями. За допомогою цього проєкту в режимі реального часу можна стежити за вирубуванням лісів на всій планеті. Україні доцільно приєднатися до цього проєкту. Міністерство економічного розвитку та торгівлі може досліджувати в режимі реального часу стан питання знищення такого важливого природного ресурсу, як ліс [14].

За офіційними даними, впродовж останніх п'яти років в Україні відстежується тенденція збільшення експортних поставок. Експортується понад 30 % лісу-кругляка від заготівлі, що дає лісгосподарствам 40 % усього прибутку. Надходження до бюджету України у вигляді податків від експорту необробленої деревини не перевищують 100 млн грн за рік. У 2014 р. експортовано необробленої деревини (лісу-кругляка) на суму 254 млн дол., паливної деревини – 113 млн дол., оброблених лісоматеріалів – 356 млн дол. [15].

В експорті України більше лісоматеріалів, сировини, а не виробів із деревини, тобто переважає експорт продукції з меншою доданою вартістю. Водночас виробництво й експорт виробів із деревини мають більші переваги порівняно з експортом лісоматеріалів (табл. 1). Однак Україна імпортує переважно продукцію деревинну, а саме вироби з дерева, з високою доданою вартістю. Особливо це стосується плит (ДСП, ДВП),

столярних виробів і теслярських деталей для будівництва. Майже 80 % цієї продукції імпортується з європейських країн.

Тож виникає питання про доцільність збільшення обсягів переробки лісоматеріалів у країні та впровадження механізмів імпортозаміщення виробів із деревини. Для України доцільно переробляти деревину й експортувати вже готові вироби.

За останні роки наша держава збільшує конкурентні переваги у виробництві деревоволокнистих плит і столярних виробів, тому це перспективний напрям для імпортозаміщення (табл. 1).

Таблиця 1

Структура експорту 1 т необроблених лісоматеріалів і виробів із деревини в Україні у 2014 р. *

Різновид деревини	Вартість, дол. США/т			
	ДСП	ДВП	Вироби з пресованої деревини	Фанера
Необроблені лісоматеріали	85	85	85	85
Вироби з деревини	417	430	475	640

**Складено на основі даних Державної служби статистики України [17]*

Розвиток імпортозаміщення продукції деревообробної галузі, на думку О. Беко-ні, дасть змогу зменшити імпорт будівельних матеріалів із деревини (ДСП, ДВП, фанери та столярних виробів) на 50 %. Це становитиме близько 116 млн дол. Водночас світовий експорт деревини та виробів із неї (будівельні матеріали, меблі, папір тощо) нині становить приблизно 100 млрд дол. на рік, у тому числі круглого лісу-сирцю – майже 10 млрд дол., або 120–130 млн м³ на рік. Тобто середня вартість 1 м³ необробленої деревини – тільки 80–90 дол., але середньосвітова ціна обробленої деревини значно вища – близько 950 дол. за умовний 1 м³ [15].

Це дає змогу припустити, що виробництво й експорт виробів із деревини мають більші переваги порівняно з експортом лісоматеріалів. Прогноз розвитку вітчизняної галузі деревообробки – за грамотної політики можна збільшити експорт столярних та інших виробів з дерева приблизно на 40 % [15]. Відповідно, чим глибша переробка деревини, тим вища ціна вітчизняних виробів із неї та більше осіб забезпечено роботою. Зазначимо, що пріоритетним напрямом експорту мають бути товари, наприклад, меблі, а не сировина, тому що це унікальний ліс, грошова експортна вартість якого не висока. Це ще раз підтверджує, що зовнішня торгівля українських підприємств товарами лісо-сировинного походження неефективна, оскільки середні ціни, за якими імпортується продукція в Україну, вищі, ніж на експортовану продукцію. Українські підприємства не спеціалізуються на експорті продукції, торгівля якою ефективна з погляду прибутковості. Наслідком масового та безконтрольного вивезення деревини у круглому ви-

гляді має бути також дефіцит і висока вартість дерев'яних кріплень для шахт України, внаслідок чого смертність шахтарів від завалів на шахтах надзвичайно висока.

Нині експорт лісоматеріалів майже не регламентується, тобто експортери не сплачують мито, збори, ПДВ. Угода про асоціацію України та ЄС, вимоги СОТ не передбачають обмежень щодо експорту будь-яких ресурсів. Мито на необроблені матеріали до країн ЄС становить 0 %, немає перехідного періоду та режимних обмежень. Це дало змогу експортувати пиломатеріали, вироблені з лісу невідомого походження.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. На основі аналізу змін загальної площі лісового фонду в Україні, зарубіжної та вітчизняної практики значимо щодо необхідності збільшення обсягів експорту продукції вищого ступеня обробки, що, своєю чергою, забезпечить підвищення експортних цін на таку продукцію, надання пільг для переробної промисловості лісоматеріалів, а також це цілком обґрунтовує введену тимчасову заборону експорту лісоматеріалів у необробленому вигляді.

Прийняті обмеження щодо експорту лісу-кругляка повною мірою узгоджуються з положеннями ГАТТ 1994, зокрема зі ст. XI: 2(a) (щодо можливості запровадження країнами – членами СОТ тимчасових заборон чи обмежень експорту товарів з метою попередження чи послаблення критичного дефіциту товарів, що мають вагоме значення для країни, яка експортує); XX(g) (щодо можливості країн – членів СОТ уживати заходів, щодо збереження природних ресурсів, які вичерпуються, якщо ці заходи застосовуються разом з обмеженням внутрішнього виробництва чи споживання), ст. XI п. (b) (*) Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ 1947) (міжнародний документ 981_016 від 15.01.1994); ст. XI п. 2 (a, b) Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ 1947) (міжнародний документ 995_264); а також ст. 17 Закону України “Про зовнішньоекономічну діяльність” від 16.04.1991 № 959 (експорт необробленої деревини може бути обмежено або заборонено як експорт природних ресурсів, які вичерпуються, якщо обмеження також застосовуються до внутрішнього споживання або виробництва тощо) [11]. Для національних виробників це дає змогу купувати кращу деревину за прийнятними цінами, що призведе до нарощування вітчизняного виробництва та переробної промисловості, запровадження нових технологій, створення нових робочих місць, а також сприяння розвитку суміжних із деревообробною галузеві і використанню відходів деревини як джерела енергії.

Список використаних джерел:

1. Україна – ЄС: від асоціації до членства // XXIV Економічний форум. Криниця–Здруй, 2–4.09.2014. – К. : Національний інститут стратегічних досліджень, 2014.
2. Стан світу – 2000 [Електронний ресурс] : Доповідь Інституту всесвітнього спостереження про прогрес до сталого суспільства. – К. : Інтелсфера, 2000. – С. 8. – Режим доступу : http://www.pidruchniki.com/18340719/ekologiya/problemi_vikoristannya_zberezheniya_biologichnih_resursiv_ukrayini
3. Наукове забезпечення галузі [Електронний ресурс] // Державне агентство лісових ресурсів України. – Режим доступу : http://www.dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art_id=121197&cat_id=81209
4. Всесвітній день боротьби з опустелюванням та посухами [Електронний ресурс] // Головне управління Держгеокадастру у Дніпропетровській області. – Режим

доступу : <http://www.dkzr.dp.gov.ua/OBLADM/dkzr.nsf/docs/77084BFDE7DB18FBC225790A003A89E4?OpenDocument>

5. Національна доповідь України про гармонізацію життєдіяльності суспільства у навколишньому природному середовищі [Електронний ресурс]. – К., 2003. – С. 37. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/18340719/ekologiya/problemi_vikoristannya_zberezheniya_biologichnih_resursiv_ukrayini

6. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України [Електронний ресурс] : монографія ; за ред. Б. М. Данилишина, С. Л. Дорогунцова, В. С. Міщенко та ін. – К. : РВПС, 1999. – С. 716. – Режим доступу : http://www.pidruchniki.com/18340719/ekologiya/problemi_vikoristannya_zberezheniya_biologichnih_resursiv_ukrayini

7. Державний комітет лісового господарства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art_id=121197&cat_id=81209

8. Основні поставки експорту деревини на кінець 2014 року (за даними Держлісагенства) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art_id=139515&cat_id=32888

9. Основні досягнення лісового господарства України [Електронний ресурс] // Державне агентство лісових ресурсів. – Режим доступу : http://www.dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art_id=121197&cat_id=81209

10. Відтворення лісів підприємствами Держлісагенства України (за даними Держлісагенства) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article.jsessionid=47AEF6C3ADDFBB76BD771815348D8189.app1?art_id=121176&cat_id=32875

11. Тексти Міжнародних Угод ГАТТ СОТ.

12. Снят заперт на експорт лесоматеріалов из Казахстана [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.trend.az/casia/kazakhstan/2133985.html>

13. Обзор событий на мировых рынках продукции из древесины. Июнь 2013, № 6 (62) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.lesindustry.ru/issues/li_n62/Obzor_sobituy_na_mirovih_rinkah_produktsii_iz_drevesini_670

14. В Албанії заборонили протягом десяти років вирубувати дерева [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.derevo.info/sr/news/detail/7424>

15. Биконя О. Як мораторій на експорт лісу вплине на перспективи розвитку деревообробної галузі? [Електронний ресурс] / О. Биконя // Український журнал “Економіст”. – 8.10.2015 – Режим доступу : <http://www.ua-ekonomist.com/10387-yak-moratory-na-eksport-lsu-vpline-na-perspektivi-rozvitku-derevoobrobnoyi-galuz.html>

16. Про внесення змін до Закону України “Про особливості державного регулювання діяльності суб’єктів підприємницької діяльності, пов’язаної з реалізацією та експортом лісоматеріалів” : Закон України від 9 квітня 2015 року № 325-VIII // Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 31. – Ст. 291.

17. Дані Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>